

Mitologizacija nacionalnega pesnika v sebstvu svetovne literature

Juvan, Marko (2019): *Worlding a Peripheral Literature*. Palgrave MacMillan.

Monografija Marka Juvana *Worlding a Peripheral Literature*, ki je kot element zbirke *Canon and World Literature* založbe *Palgrave Macmillan* izšla predlani, je deloma zasnovana na traverzah avtorjeve nadrobne študije ujemajoče tematike *Prešernovska struktura in slovenski kulturni sindrom* iz leta 2012. Prenesti obravnavano delo iz črt primerjalne književnosti v okvirje širšega družboslovja se zdi posebej smiselno v današnjem času. Branje namreč ponuja uvid v dobo, ko se je bila književna umetnost prisiljena samomisлити. V obstoječnosti se v javnost vsakodnevno pripenjajo prizori poizkusov izrinjanja kulture in umetnosti na izsesano obrobje družbenega. Zato so se kulturniki in umetniki sleherni trenutek prisiljeni

samodojemati in samoupravičevati, obstali svet pa je priča podvajanju časa, ki se je nekdanj že odvil. Proces je zaključen. Umetnost in kultura v svojem gibanju premikata, snujeta in oživljata. Razsežnost njunih možnosti je nesporna, ravno to pa slikovito utemeljuje del obravnavane knjige.

Avtor se v monografiji analitično osredišča na odnos med svetovno literaturo, globalnimi literarnimi tokovi, svetovnimi sistemskimi neenakostmi ter univerzalnim in nacionalnim literarnim kanonom. Anatomija dela predvideva svojstveno drsenje iz splošnejšega globalnega v konkretno lokalno avtorjevo literarno in družbeno okolje: bralca spočetka seznanja z Goethejevo opredelitvijo pojma svetovne književnosti kot postnapoleonskega simptoma romantičnega kozmopolitizma, ki je proces vpenjanja književnih del v tedanjo novo globalizacijsko resničnost obenem izpričeval in reproduciral, v poznejših poglavjih pa prikaže, kako se je v obnebj medliterarnih tokov in svetovne književnosti 19. stoletja luščil arhetip slovenske literarne zavesti.

Slovenski literarni sistem je bil prvotno zakoličen s sakralizacijo podobe nacionalnega pesnika kot mostiča med nacionalnim ter svetovnim. Lik tega pesnika je zanimiv predmet preučevanja iz številnih razlogov. Izdelan je bil, da bi na podlagi ujemanja z univerzalnim kanonom veliki drugi pripoznal legitimnost dis-

kurza slovenskosti, kar izpričujejo tudi podobne osebnosti nekaterih perifernih književnosti v 19. stoletju.

Svetovna književnost je kot paradigmatični pojem po dobi Goetheja v procesu gnetenja literarnih ved v dvoslojno strukturo komparativistike s svetovnim kanonom na eni ter nacionalnimi literaturami na drugi strani skoraj povsem obledela. Ne-popolna nprav orisanega metodološkega nacionalizma je kot predmet akademskih razprav postala očitna zlasti v osemdesetih letih prejšnjega stoletja v ZDA. Predstavniki so opozarjali na učne načrte, ki v svojih perspektivističnih prikazih kanona svetovne književnosti niso dosledno razgrinjali glasov številnih odrinjenih skupin. S krizo poznega kapitalizma je literarni diskurz vse tesneje oplajala obujena koncepcija svetovne književnosti, ki je dozdevno ponujala kompleksnejšo protiutež zrcalni razmejitvi na komparativistiko in zbir nacionalnih literarnih del. Kot terminološko področje, ki v svoji očitni nezajezljivosti uhaja izgajenemu pomenu, so se poskusi zapopasti svetovno književnost cepili na dve izohipsi. Moretti in Casanova, avtorja systemskega pristopa, sta neenakost svetovnega literarnega sistema vklapljaljala v globalno razmerje centrov in periferij, v katerem prepleteno dihaata politična in ekonomska neenakost. Ti se v zadnji posledici kažeta v založniški, prevodni in promocijski dejavnosti. Razsežnost pojavnosti posameznega literarnega dela v glo-

balnem organizmu književnosti je potemtakem neizbežno zaklenjena v prevlado svetovnih prestolnic, ki posedujejo presežek ekonomskega in socialnega kapitala ter lahko zato na hrbtovju kontingenčnih tržnih razmer odločajo o njegovi usodi. Druga struja, pri kateri Juvan omenja zlasti Davida Damroscha, pa skozi liberalno-humanistični okular svetovno književnost pojmuje kot placento aktivne prisotnosti tujih del v posamezni kulturi, kot nekakšen skupek mikrosistemov, v katerih se lokalnost in posamezne svetovne Drugosti semiotsko prelamljajo in v njih svojstveno sobivajo. Četudi sta bila oba, tako zatekanje k odstiranjju strukturnih neskladij svetovnega literarnega sistema kot tudi njegovo kozmopolitsko pojmovanje v smislu medkulturne hermenevtike in estetike, obdolžena bodisi evrodifuzionizma in portretiranja opusov obrobni avtorjev kot brezsnovnih posnemanj bodisi reprodukcije vladajočega estetskega kanona Zahoda, diskurz svetovne literature ostaja »nepogrešljiva analitična kategorija«.

Kljub zapletenim labirintom intertekstualnosti in količinski prevladi periferij, ki ustvarjajo pomenski presežek (brez polastitve katerih bi se literarna proizvodnja centrov stilistično in topično razsušila), ter podsistemov, ki središča zaobidejo, je obličju svetovne literature bolestno lastna prej nakazana brazda neenakosti. Svetovljenje slovenske

književnosti kot proces njene ciljne umestitve v svetovno je potekalo v sozvočju z evropskim trendom romantičnega nacionalizma. Skupaj s svojo temeljno figuro Franceta Prešerna je svojevrsten predmet preučevanja. Kot mala evropska književnost bržkone deluje kot zunanje notranjega, kot neubesedljiva globel, ki ne poseduje dovoljšnjega misterija, da bi jo center fetišistično recikliral. Prav tako ni zanimiva za postkolonialne študije. Hkrati ne razpolaga s kulturnim kapitalom, ki bi njeno prisotnost znatno razpihal onkraj državnih meja. Z analitično proučitvijo teoretsko-umetniške dvojice Prešerna in Matije Čopa, ki sta z gledišča romantičnega univerzalizma bratov Schlegel z lirično subjektivnostjo slovensko narodno zavest uspešno proizvajala prek Prešernove samoreferenčne metapoezije in njegovega strjevanja univerzalnih stilistik, Juvan preči nedosledno naslovljeno posebnost tovrstnih književnosti v literarnih vedah.

Autopoiesis nacionalne skupnosti, zasajeno v metajezik poezije, je omogočilo posmrtno posvečenje Prešerna. Njegovi glavni akterji so bili sprva kritiki, pozneje pa državne institucije. Pri tem je nepogrešljiva Juvanova proučitev rabe toposov Parnasa in Elizija v slovenski poeziji od razsvetljenstva dalje, s katero so si avtorji simbolno prilaščali del univerzalnega kulturnega kapitala. V globoki odsotnosti sleherne narod-

ne infrastrukture, še več, neobstoju imaginarija slovenskosti v Avstrijskem cesarstvu, je poezija tvorila nekakšno umetno kost, ki je izpričevala odsotnost slovenske zavesti in jo obenem sama oblikovala. Primer je moderni ep Krst pri Savici, v rodilih katerega se je diskurzivno osnovala zgodovinska nepretrganost slovenskosti. Ep kot forma je s svojo pulzirajočo pripovedjo zelen učinek dosegel ravno zaradi odsotnosti narodne zavesti, medtem ko se je v kolektivni spomin državnih narodov učinkoviteje prilepil roman. Ta je mnogoličju identitet meščanske družbe ukrožil občutek naturalizacije v lastni skupnosti.

V razgrinjajoči se zgodbi svetovljenja avtor monografije predoči Prešernovo specifično estetsko senzibilnost, pretopljeno v ustaljene stilistične prvine svetovnega kanoana, zlasti v njenem antičnem podpoglavju. Pesnikovo poetološko grlo nikakor ne deluje prek mehničnega uvoza predpisano uspešnih literarnih form. Estetsko svojstvenost Prešernove literature gre prikazati že na primeru Krsta pri Savici, ki nacionalni kanon naseljuje kot nekakšen brikolaž epa in romana, heroičnosti ter apatičnega razkroja, klasičnega in modernejšega pisanja. Prilaščanje klasičnih motivik in elementov v okviru strategije svetovljenja Juvan razlaga kot namensko dejanje interpelacije bralcev v slovenskost ter samoreferenčno ustoličevanje pesnika kot lapidarnega objekta svetos-

ti odčarane meščanske družbe. Ta ga v zameno za njegovo trpljenje in literarno narodnotvornost po smrti sakralizira. Motiv večne duševne trpkosti kot prirojen del umetnikove osebnosti namreč izhaja ravno iz obravnavanega obdobja, ko je umetnost začela postajati avtonomno področje.

Avtor *Worlding a Peripheral Literature* poskuša skozi primere mojstrskosti in načrtnosti, ki je to prefinjeno klesala, vnovično premostiti občutek manjvrednosti slovenske komparativistike, kadar se ta ozira v telesje nacionalne literature. Kataloški primerek slovenske fantazmagorije o književni podhranjenosti je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja zapisana teza Dimitrija Rupla o slovenskem kulturnem sindromu. V skladu z njo naj bi bilo slovenstvu endemitsko lastno pritrjevanje političnih ciljev na pleča kulture; književnost naj bi začeni s Prešernom nastopala kot nadomestek političnih institucij, ob tem pa naj bi bile iz nje izsesane avtonomija, estetika in navdahnjena pristnost. Prešernovo poezijo kot zverženo v politične namene opredeljuje tudi vplivno delo Dušana Pirjevca iz istega desetletja. Prešernovska struktura – tako Pirjavec pojmuje ukleščevanje ekspresivnega jezika slovenskega pesnika kot obliko mučeništva za narodotvorne namene – je skupaj s slovenskim kulturnim sindromom ilustrativna podoba nekakšne telesne dismorfije slovenske literature. Ta ne osta-

ne le znotraj njenih open, marveč osmotično zamašča raznoplavnost kolektivne zavesti. Vplivnost obeh tez je namreč simptomatična, če ju mislimo s stališča skupnega paradoksa: nepopolna in potvarjena je dozdevno ravno tista instanca, ki je imaginarno stkala pripovedni lok slovenskega narodnega spomina. Šepajoča *arhé* bržkone izrisuje zamudnost celotnega sebstva.

Juvanov argumentiran zagovor Prešernove umetniške pristnosti in povzetek teoretskih pristopov k svetovni književnosti privede do zavedanja o neuspešnosti pesnikovega zunanjega svetovljenja, izpričanega v bornem prevajanju njegovih del v *svetovne* jezike. Povsem odvisno od prevodne dejavnosti se pesnjenje v manj vplivnih idiomih le izjemoma navzame trajajočega slovesa. Tako je zlasti zaradi nekakšne liminalne razpotegnjenosti poezije med besedo in ritem ter njenega posledičnega bližanja neprevodljivosti.

Dasiravno gre Juvanovo monografijo v prvi vrsti umestiti v akademsko vesolje literarnih študij, njegovo vztrajanje pri bistvenosti systemske hierarhizacije v svetovnem literarnem prostoru in njeno izrisovanje na primeru slovenske literarne periferije razpira razmisleke o amalgamih posledic periferne ali centralne pozicije za določeno skupnost (ne zgolj v literaturi). V smislu zapisanega delo sublimira v širše družbeno. Mukotrpnost ustvarjanja kolektivnega spomina ter Prešernovo in

Čopovo embrionalno zamišljanje narodnosti v obravnavanem delu uprizarjata vso deltasto zapletenost kolektivnega. Juvan namreč poziva k preseganju perifero-centrizma, torej nagibanju onkraj premočrtne primerjave z literarnimi centri. Mimikrija in reciklaža književnih oblik ter posebna utež poezije v družbenem in političnem krvožilju, kot pravi, niso svojevrstna patologija slovenskega zamudništva, marveč vzorec, ki je narodom, ki so bili v 19. stoletju podrejeni imperialni nadvladi, omogočal najučinkovitejši obstoječi način za snovanje skupnosti.

Pomislimo lahko na Homija K. Bhabho in njegovo teoretsko premlevanje dozdevne nezmožnosti periferij, da bi se kot takšne tudi samodojemale. Slovenska kolektivna zavest se kot notranje zunanega, kot prilepek, ki nase gleda kot na nekaj, kar je spojeno s povrhnjico, vsaj kar se zgodnjega leposlovja tiče, ni navzela splošnega kljubovanja očitnemu sistemskemu neravnovesju. Krčeviti poskusi razrezov lastne perifernosti se utelešajo v zožani primerjavi z vplivnejšimi literarnimi sistemi, le da bi ta naposled v obliki ponavljajočih se literarnih oblik kot prikazen zrla naravnost v nas. Ko Juvan naslovi vso ambivalenco globalnih literarnih tokov, dozdevno ozavesti ožganine, naseljene v arhetipskem njegovega specifičnega lokalnega prostora. Z vsebino monografije se torej psihoterapevtsko razkrije nihanje med

prepustitvijo lagodni mitološki pomadi, na podlagi katere se je narodno samoopredeljevalo slovenstvo, ter med kolektivno rano, v kateri je podoba imaginarnega spomina, že od začetka zverženega s kulturnim, pomanjšana v prazno posnemanje literarnih tokov centra.

Posledično lahko iz *Worlding a Peripheral Literature* morebiti razberemo ključnost delovanja majhnih založb – zlasti tistih, ki kot vezivno tkivo skrbijo za vzajemno prevajanje del med nedominirajočimi jeziki. Z zaobitvijo najvplivnejših predelov globalnega književnega prostora svojstveno spodjedajo ustaljene knjigotržne tokove in v istem razpirajo druge prostore, v katerih se zmore posamezna periferna književnost samomisliti. Še posebej aktualno je to danes, ko v pandemski obstoječnosti grozeče skrepeneva kulturni sektor.

Obravnavana monografija ni aktualna zgolj v kontekstu komparativistike, marveč se vpisuje v širše družboslovno-humanistično gravitacijsko območje. Ko ubesedi vso tvorno potenco literature in naslovi njeno živo prisotnost v imaginarni zgodovinskosti, jo namreč nekako *pripelje nazaj*. Če literatura poseduje zmožnost, da sodobnega človeka prikuje v notranje, sicer spretno potisnjeno pod rohnenje tehnološke obstoječnosti, *Worlding a Peripheral Literature* odstrane kolektivno razsežnost njene povezovalne, generativne sile in izpriča

njeno vseprisotno vraščenost tako v posameznikovih kot v skupnostnih naracijah. S tem ozavešča tudi ambivalence med njenim ideološkim in tržnim položajem ter njenim potranjanjem in podvajanjem časovno-geografskih melosov – pa tudi nesamoumevnost njene trenutne podobe in vso krhkost, ki jo predvideva.